

נְעִשָׁה וְנִשְׁמָע: עיון בלשני בבחירותיו של מתרגם — הפועל 'שָׁמַע' בתרגום התנ"ך הוולשי

יודה רונן

יום עיון לכבוד אריאל ששה-הלוי
ירושלים, 2012-5-29

בשנת 1588 פרסם וויליאם מורגן את יצירתו המונומנטלית, התרגום המלא הראשון של הביבליה ללשון הוולשית. התרגום נעשה במישרין משפות המקור, עברית ויוונית. בכל הנוגע לתנ"ך, עובדה מיוחדת זו מזמינה מחקר משווה של הטקסט העברי והוולשי, מחקר שיוכל לשפוך אור הן על הטקסט הוולשי ולשונו, הן על תהליך התרגום והן על (קריאתו של המתרגם את) הטקסט המקורי.

בהרצאה זו אציג בקווים כלליים תיאור של פינה אחת במארג הלשוני-טקסטואלי המורכב הזה: בחינה מבנית של האופן שבו תרגם מורגן את הפועל העברי 'שָׁמַע'. מלבד בכמה סביבות מנטרלות, עולה כי קיים ניגוד בעל ערך לשוני בין שתי לקסימות — clywed ו-gwando — אשר שימשו את מורגן למטרה הנדונה. כלומר, היה עליו לבחור בחירה בעלת משמעות בין השתיים בכל פעם שהוא נתקל בפועל העברי המדובר. תקותי היא שהתיאור שאציע כאן לניגוד הזה — בהתבססות על יסודות פורמאליים-מבניים ובחתיירה להבנה של תרגומים מבעד לעדשה של ניתוח בלשני מבני — יתרום מעט להבנתנו את שפת התרגום ואת מלאכת התרגום.

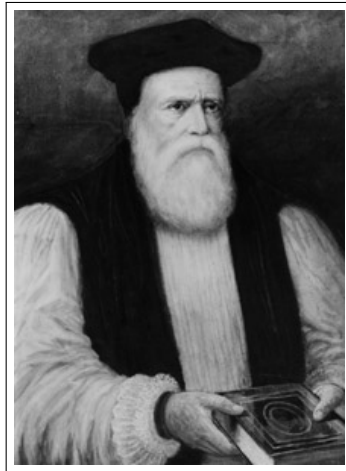
Ac efe a gymmerth lyfr y cyfammod, ac ai
darllenodd lle y clywe y bobl, a dywedafant ni
a wnalwn, ac a wñandawñ yn hyn oll a lefarodd
yn Arglwydd.

וַיִּקְחֶם חֲבֵרִית וַיִּקְרָא
בְּאָזְנוֹתָם וַיִּאֱמְרוּ לֵאמֹר
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה
וְנִשְׁמָע

משמאל: שמות 24:7, תרגומו של וויליאם מורגן, 1588
מימין: שמות 24:7, כתב-יד לנינגראד, 1008/9

מבנה

- 1 הקדמה
- 2 תרגום הפועל 'שָׁמַע'
 - 2.1 סביבות בהין אין ניגוד clwyed:gwzando
 - 2.1.1 שָׁמַע + מילת־יחס
 - 2.1.2 שָׁמַע + תוכן
 - 2.1.3 שָׁמַע + מושא+בינוני
 - 2.2 הניגוד clwyed:gwzando
 - 2.2.1 רשימות של חושים
 - 2.2.2 שמיעה בהקשר משפטי
 - 2.2.3 הפרת־נדרים
 - 2.2.4 פתרון־חלומות
 - 2.2.5 נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע
- 3 כיווני מחקר נוספים

וויליאם מורגן

דיוקן פרי־דמיון, ט. פריתרך, 1907

שלום לכולכם,

אני מאוד שמח לעמוד כאן לפניכם, אריאל, קולגות, חברים.

לפני שאגש לנושא ההרצאה, אני רוצה לנצל את ההזדמנות הזאת כדי להגיד לך תודה, אריאל. תודה על שעות רבות ומרתקות של עניין ודעת, על כל מה שלמדתי ממך על בלשנות כללית ועל עבודה מדעית כנה ומדוייקת, על שהכרת לי שפות שהפכו לחלק מחיי. תודה על הראייה המיקרוסקופית לעומק המבנה הלשוני, וכן על זו הרחבה, המקרוסקופית, ששוברת גבולות בין לשונות וגבולות דיסציפלינריים בין הבלשנות והספרות, תמיד על בסיס איתן של חקירה מדעית. בעניין זה, של שבירת הגבולות, אני חושב שאולי יסוד של אמת תפס מי שהצמיד בטעות לקורס 'עיונים בדקדוק הוולשית הבינונית' בשנתון של 2008 תיאור שנפתח במילים 'הקנית יסודות הדקדוק של הקופטית תוך כדי התמקדות בדיאלקט הבודהיירי'.

כבלשנים, אנחנו עומדים בפני אחת התופעות המורכבות והסבוכות ביותר, השפה האנושית. אנחנו מנסים להתיר את החוטים הסבוכים ולהגיע להבנה שלמה יותר, מעמיקה, רחבה, מדוייקת ועדינה יותר של טקסטים באמצעות קשירת מסמן פורמאלי עם מסומן פונקציונאלי – זאת תמצית העבודה שלנו, כפי שלמדתי ממך. אני מקווה שבדברים שאביא כאן יש תרומה, ולו קטנה, למטרה זו: להביא להבנה עדיפה במעט של טקסט בשפה שיקרה לשנינו, הוולשית, ולשונו.

① Hjelmslev, Louis, *Prolegomena to a Theory of Language*, trans. by Whitfield, Francis J. 2nd edition. (Madison, Milwaukee and London: University of Wisconsin Press, 1969), p. 16:

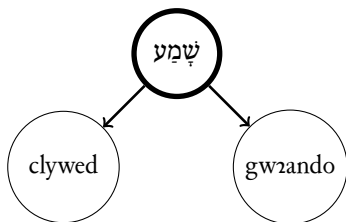
The objects of interest to linguistic theory are texts. The aim of linguistic theory is to provide a procedural method by means of which a given text can be comprehended through a self-consistent and exhaustive description.

נכתב רבות, על-ידיך אריאל ועל-ידי אחרים, על היחס שבין משפחת השפות הקלטיות ובין משפחת השפות האפרו-אסייתיות, 'הקשר החמייתו-קלטי' אם נקרא לו כך. אחת השאלות הטעונות היא שאלת הסובסטרטום: האם באמת קיים בסיס לשוני אפרו-אסייתי היסטורי לשפות הקלטיות. לא אתימר לענות על השאלה הזאת, אך כן אדון כאן במקרה ודאי של 'סובסטרטום' שמי ו'סופרסטרטום' קלטי, אבל מסוג אחר, טקסטואלי: תרגום התנ"ך לוולשית.

בשנת 1588 פרסם הבישופ ד"ר וויליאם מורגן תרגום ראשון של כתבי-הקודש היודו-נוצריים לוולשית: יצירת-מופת מונומנטלית ששימשה את דוברי-הוולשית

עד לאחרונה, וממשיכה למעשה לשמש רבים גם כיום, גם לאחר צאתו של תרגום חדש, באופן שבדומה אולי לשימוש שנעשה כיום בתרגום המלך גיימס האנגלי. מורגן, שלמד עברית מפי Antoine Chevallier, תרגם במישרין משפות המקור, עברית ויוונית.

עובדה מיוחדת זו מזמינה מחקר משווה של הטקסט הוולשי והעברי, מחקר שיכול לשפוך אור לא רק על הטקסט הוולשי ולשונו, אלא גם על תהליך התרגום ועל (תפיסתו של המתרגם את) הטקסט המקורי. מה שאעשה בדקות הקרובות הוא להציג בקווים כלליים תיאור של פינה אחת במארג הלשוני-טקסטואלי הזה: בחינה מבנית של האופן שבו תרגם מורגן את הפועל העברי 'שָׁמַע'. הפועל הזה, שיש לו 1159 מופעים בתנ"ך, מתורגם בשתי לקסימות וולשיות: האחת היא clywed והשנייה gwzando. (ר' נקודה @).

II

האינסטינקט של הבלשן המבני במצב כזה הוא, כמובן, לבחון את הניגוד בין שתי האפשרויות. כמו שנראה במהלך ההרצאה, מלבד בכמה סביבות תחביריות מיוחדות, 'מנטרלות', בכל פעם שניצב מול המתרגם הפועל 'שָׁמַע' היה עליו לבחור בין clywed ו-gwzando. הבחירה הזאת היא בחירה בעלת ערך לשוני, בחירה נושאת-משמעות, שמחייבת בעצם את המתרגם להוסיף מידע חדש שלא נמצא במקור, ובכך למעשה לפרש את המקור לפי הבנתו אותו. הרעיון של תרגום כפירוש אינו רעיון חדש, כמו שתוכלו לראות בנקודה מס' @,

בבלי מגילה 3 ע"א:

III

אמר רב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב מאי דכתיב [נחמיה 8:8] ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא ויקראו בספר תורת האלהים זה מקרא מפורש זה תרגום ושום שכל אלו הפסוקים ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים

אבל לדעתי יש לו פוטנציאל מעשיר לבלשנות.

למה הדבר דומה? לשבירת קרן-אור במנסרה: תהליך התרגום יכול לפרק את מה שנראה כיחיד, אחיד ובלתי-פריק ולפרוט אותו באופן כזה שאולי יתן לנו מושג טוב יותר – או לפחות פירוש נוסף – על הטקסט המקורי, כפי שהוא משתקף

בעיני המתרגם. למעשה, תהליך התרגום הוא תהליך של פירוש על-ידי בחירה של אפשרויות מתוך המצאי הלשוני, ה־*langue*, שבשפת היעד בהתאם לטקסט המקורי. אז, אם נחזור לאלגוריה: 'שִׁמְע' הוא אצלנו האור הלבן, תהליך התרגום הוא המנסרה, ו־*clywed* ו־*gwzando* הם צבעי־הקשת.

המקרה שלנו הוא, יחסית, מקרה פשוט: אחד שנפרט לשניים. קיימים, כמובן, גם מקרים מורכבים בהרבה. תרחיש הפוך, לעומת זאת, שבו כמה אפשרויות מאוחדות, משוטחות, לאחת הוא פחות מעניין, לדעתי.

במאמרו 'אסכולת ירושלים בבלשנות ואסכולת פראג', מציג רוזן את סדר העבודה של הבלשן – בידוד המקרים של ניטרול כשלב קודם בהכרח לתיאור אלה שבהם ניגוד פונקציונאלי אמיתי קיים – כלחם־חוקה של האסכולה הירושלמית (נקודה @):

IV

Rosén, Haiim B., 'The Jerusalem School of Linguistics and the Prague School', in: SWIGGERS, Pierre, editor, *Haiim B. Rosén: bio-bibliographical sketch*, (Leuven: Peeters, 2005), pp. 46-47:

[...] So we isolated the cases of neutralization and archi-elements first, in order to be able to effectively examine the functions of the forms under scrutiny in conditions of genuine opposition and selectability. We may state with quite some satisfaction that this procedure, the preliminary isolation of neutralization environments prior to engaging in any attempt at uncovering functions, and especially on the levels superior to phonology, has become standard procedure in our school, [...]

נתחיל, אם כך, בסביבות בהן אין ניגוד בין *gwzando* ו־*clywed*, ורק אז, לאחר בידוד המקרים האלה, נוכל נמשיך בנסיון לתאר את הניגוד במקום בו הוא באמת קיים. לפעול באופן אחר משמעו לנסות למצוא הגיון ב־*mixed bag* של דוגמאות, נסיון שנדון לכשלוך.

מבחינת היקף הקורפוס, בחרתי להגביל את עצמי לחומש בלבד מסיבות פרקטיות: בחומש יש כ־300 דוגמאות ל־שִׁמְע, בעוד שבכלל התנ"ך יש יותר מאלף, שחלקן הגדול טריוויאליות וחוזרות על עצמן, אם כי, כמובן, קיימות דוגמאות מעניינות רבות גם מחוץ לחומש (כמו שתוכלו לראות בנקודה 4 ב־3). בעשרים ומשהו דקות אי־אפשר לסקור לעומק, למיין ולדון ב־300 דוגמאות, ולכן מה שאציג כאן הוא רק חלק קטן מהמסקנות והעובדות הרלוונטיות, מעין מבט־על של עיקרי הדברים, שמוחק דקויות.

אמנם הזמן מוגבל מאוד, אבל אני בכל זאת מקווה לשכנע אתכם בשני דברים:

- האחד, שהקריאה של מורגן את הטקסט היא מעניינת, מעודנת וקפדנית,
- והשני, שבחינה משווה של טקסטים בדרך פורמלית יכולה לגלות בדיוק את הדקויות האלה.

2 תרגום הפועל 'שָׁמַע'

2.1 סביבות בהן אינן ניגוד clywed:gwzando

נתחיל, כאמור, בניפוי המקרים בהם אינן ניגוד בין clywed ו-gwzando. יש שלוש סביבות תחביריות ברורות כאלה:

שָׁמַע + מילת־יחס	←	gwzando (+ ar)	(84 דוגמאות)
שָׁמַע + תוכן	←	clywed (+ ...)	(14 דוגמאות)
שָׁמַע + מושא+בינוני	←	clywed (+ OBJ + yn+INF)	(6 דוגמאות)

(V)

נסקור אותן, עם דוגמאות, אבל בקצרה, כי המקרים האלה הם המקרים הפחות מעניינים.

2.1.1 שָׁמַע + מילת־יחס

יש שלוש מילת־יחס שיכולות להשלים את 'שָׁמַע' בטקסט העברי: 'בִּי-', 'אֶל-', ו'לִי-'. יהא אשר יהא ההבדל ביניהן אחרי 'שָׁמַע', בתרגום הוולשי הוא משוטח לגמרי: הן כולן מומרות למילת־יחס וולשית אחת, ar 'על', שמשלימה את gwzando. ההמרה היא גם אוטומטית וגם בלעדית, כלומר, באופן כללי gwzando + ar מתרגם את 'שָׁמַע + מילת־יחס'.

הערת־אגב בנוגע למשלימים של מילת־היחס, שיש בה מוסר־השכל כללי: התרגום הוולשי עוקב אחרי העברית באופן די מילולי בעניין זה ואחרים. לדוגמה, הוא מתרגם את היסוד המתווך, הדקדוקי, 'קול' על־ידי llais, 'קול' בוולשית, עם חריגות ספורות שיש להן מוטיבציה סמנטית. בטקסטים וולשיים מקוריים, שאינם מתורגמים, llais לא משמש באופן כזה. אם כן, זו דוגמה לאופן שבו לטקסטים מתורגמים — ובמיוחד תרגומים של טקסט מקודשים, שנוטים להיות מילוליים — יש תחביר שונה מלטקסטים שאינם מתורגמים.

דוגמאות 1 עד 3 הן דוגמאות לתרגום 'שָׁמַע + מילת־יחס': 'בִּי-', 'אֶל-', ו'לִי-'.

עניין טכני: כדי להקל על ההבנה, צורות של clywed בתמסיר מסומנות בקו תחתי יחיד, בעוד צורות של gwzando מסומנות בקו כפול.

1
[שמות
4:1]

Yna Mofes a attebodd, ac a ddywedodd, etto wele ni chzedant i mi ac ni wzandawant ar fy llais: onid dywedant nid ymgdangofodd y2 Arglwydd i ti.

ויען משה ויאמר והן לא-יאמינו לי ולא ישמעו בקלי כי יאמרו לא-נראה אליך יהוה:

2
[שמות
6:9]

A Mofes a lefarodd felly w2th feibion Ifrael: ond ni wzandawfant ar Mofes, gan gyfyngd2a yf2y2yd, a chan y gaethiwed galed.

וידבר משה בן אל-בני ישראל ולא שמעו אל-משה מקצֶר רוח ומעבֶדֶה קשה:

3
[בראשית
3:17]

Hefyd w2th Adda y dywedodd, am wzando o honot ar lais dy w2aig, a bwytta o'2 p2enn am y2 hwn y gozchymynnaafwn i ti gan ddywedyd, na fwytta o honaw: mellidgedic [fydd] y ddaiar o'th achos di, a th2wy lafur y bwyttei o honi holl ddyddiau dy enioes.

ולאדם ואמר כי-שמעת לקול אשתי ותאכל מן-העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו ארוה האדמה בעבוך בעֶבֹן תאכלנה כל ימי חייך:

שמע + תוכן 2.1.2

בִּקְרוֹפּוֹס מוֹפְעִים שְׁנֵי דִגְמִים תַּחֲבִירִים לְצִיּוֹן שְׁמִיעָה שֶׁל תּוֹכֵן: 'שָׁמַע' עִם פְּסוּקֵי 'כִּי' ו'שָׁמַע' עִם צוּרָה שֶׁל 'אֶ-מֶר'. כֹּל הַדּוּגְמָאוֹת מוֹתַרְגְּמוֹת ב־clywed, שְׁמוּשֶׁל בְּמַגּוּן מְבֻנִים וּלְשִׁים.

דוגמה 4 היא דוגמה למבנה עם 'כִּי' ודוגמה 5 היא למבנה עם 'אֶ-מֶר'.

4
[בראשית
42:2]

Dywedodd hefyd, wele clywais fod ÿd yn y2 Aipht, ewch i wared yno, a ph2ynnwch i ni oddi yno, fel y b2m fiw, ac na byddom feirw.

וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יִשְׁאָר בְּמִצְרַיִם רְדוּ-שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ-לָנוּ מִשָּׂם וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת:

5
[בראשית
41:15]

A Pharao a ddywedodd w2th Joseph, b2euddwydiais freuddwyd, ac nid [oes] ai deonglo ef: ond myfi a glywais ddywedyd am danat ti, y gwzandewi freuddwyd iw ddeonglu.

וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל-יוֹסֵף חֲלוֹם חֲלַמְתִּי וּפְתַר אֵין אֵתוֹ וְאַנִּי שָׁמַעְתִּי עֲלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לְפָתַר אֵתוֹ:

המבנה התחבירי העברי 'שְׁמַע + מוּשָׂא+בינוני' מתורגם על-ידי המקבילה המבנית והסמנטית הקרובה ביותר בוולשית, 'clywed + מוּשָׂא + yn+אינפניטיב'.

way-yiřma' mōřε ['εt-hā-'ām bōkε]
 ↓ ↓ ↓
 A chlybu Mofes [y bobl yn wylō]

VI

A chlybu Mofes y bobl yn wylō trwy eu tylwythau, pob vn yn nrws ei babbell: ac enynnodd dig y2 Arglwydd yn faw2, a d2wg oedd gan Mofes.

וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָאֱלֹהִים בְּכַהֵן לְמִשְׁפַּחְתּוֹ
 אִישׁ לַפֶּתַח אֹהֶלוֹ וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה מְאֹד
 וַבְּעֵינֵי מֹשֶׁה רָע:

6
 במדבר
 11:10

2.2 הניגוד gw2ando:clywed

עכשיו הגענו לחלק המרכזי. אחרי שניפינו החוצה את המקרים בהם אין ניגוד, נותרנו עם המקרים בהם הניגוד קיים.

'בקליפת-האגוז', הניגוד בין clywed ו-gw2ando הוא כזה:

- clywed משמעו 'שמיעה' במובן הפשוט, הלא-מאופיין סמנטית, של תפיסה חושית של קול.
- gw2ando, לעומת זאת, הוא 'שמיעה' בכל מובן אחר, בין אם מעורבת שמיעה חושית ובין אם לאו. המובנים הנוספים האלה כוללים ציות, קבלה, הכרעה במשפט, פתרון חלומות ועוד.

אם להתנסח באופן מעט פיוטי, clywed הוא שמיעה שבאוזן, ו-gw2ando הוא שמיעה שבלב.

הטבלה שבנקודה @ מציגה את הדברים באופן סכימטי.

משמעות נוספת (לא חושית)	חישה	
-	+	<u>clwyed</u>
+	±	<u>gwzando</u>

המערכת הזאת מעניינת כשלעצמה, מנקודת הראות של ה־*langue*, אבל לדעתי מה שמעניין אולי אפילו יותר הוא בחינה פסוק-פסוק של מקרים שבהם מורגן הוסיף פרשנות אישית שלו, **קריאה אישית** שלו לטקסט, כאשר למעשה הפרשנות הזאת באה לידי ביטוי באמצעים מינימליסטיים מאוד ונוקשים מבחינה פורמאלית: בחירה באיבר אחד מתוך פרדיגמה של רק שני איברים. בחלק מהמקרים הבחירה מובנת מאליה; בחלקם היא מחדשת.

ההחלטה לתרגם באופן עקבי ודי מילולי, מתוך מבחר מצומצם של אפשרויות פרדיגמטיות (רק שתיים במקרה שלנו...) עומדת בקנה אחד עם **אופן התרגום של מורגן בכללותו**, ששומר על הטקסט העברי כמות שהוא בדרך כלל, ומלביש אותו בלבוש וולשי דק ו'קייצי', אבל באופן שהוא חכם ולא אוטומטי או מילולי מדי.

כדי לסבר את האוזן, ושלא נשאר בדיבור באוויר, אתן **שני דוגמאות** קונקרטיות פשוטות יחסית, אחת לשימוש ב־*clwyed* ואחת לשימוש ב־*gwzando*, ולאחר מכן ניגש לבחינה של מבחר מקרים מעניינים.

7

[בראשית
18:10]

Ac [vn] a ddywedodd, gan ddych-welyd y dychwelaf attat yng-hylch amfer bywiolaeth, ac wele fab i Sara dy wzaig, a Sara oedd yn clwyed [wzth] ddzws y babell, a hwnnw [oedd] oi ôl ef.

וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלַיְךָ כְּעַתְּ תִּהְיֶה וְהִנֵּה־בָּן
לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וְשָׂרָה שִׁמְעַת פֶּתַח הָאָהֳל
וְהוּא אַחֲרָיִי:

← אז בדוגמה 7 נוכל לראות שמיעה חושית פשוטה מתורגמת ב־*clwyed*: שרה שומעת את מה שנאמר בחלקו הראשון של הפסוק.

8

[בראשית
42:21]

Ac a ddywedafant bôb vn wzth ei gilydd diau bechu o honom yn erbyn ein brawd: o blegit gweled a wnaethom gyfyngdza ei galon ef, pan ymbiliodd efe ani, ac nis gwzandawfom ef: 'am hynny y daeth y cyfyngdza hwn arnō ni.

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו אָבֶל אֲשָׁמִים |
אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ
בְּהִתְחַנְּנוּ אֵלֵינוּ וְלֹא שִׁמְעֵנוּ עַל־כֵּן בָּאָה
אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת:

← ובדוגמה 8 נוכל לראות שימוש ב־*gwzando* במשמעות שאפשר לתרגם לעברית מודרנית כ'לא הקשבנו לו' (כלומר, האחים ליוסף). הם הרי כן שמעו

אותו, מתחנן, באזניים, באופן חושי, כך שכשהם אומרים '(ו)לֹא שָׁמְעוּ, לא מדובר בהעדר של שמיעה חושית.

2.2.1 רשימות של חושים

בתנ"ך מופיעות כמה רשימות של חושים ושל יכולות נוספות, קוגניטיביות ואחרות. הן נותנות לנו הזדמנות מובהקת לראות מקרים של שמיעה במובן החושי הטהור. ברשימות האלה יש שימוש בלעדי ב-clywed, כמובן.

דוגמה 9 היא דוגמה לרשימה כזאת מהקורפוס. דוגמה 10 אמנם נמצאת מחוץ לתחום הקורפוס, אבל היא היתה יפה מכדי לא לכלול אותה כאן בתמסיר...

Ac yno y gwafanaethwch dduwiau [o] waith dwylo dŷn, [fɛf] pɛn, a maen, y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni fwyttânt, ac ni aroglânt.

וְעַבְדְתֶם-שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ
וְאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא-יֵרָאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא
יֵאֲכַלּוּן וְלֹא יִרְיַחוּן:

9
דברים
4:28

⁴ Eu delwau hwy [ydynt] o aur, ac ar-ian, [fɛf] o waith dynnion. ⁵ Genau [fydd] iddynt, ac ni lefarant, llygaid [fydd] ganddynt, ac ni welant. ⁶ [Y mae] clustiau iddynt, ac ni chlywant, ffroenau [fydd] ganddynt, ac ni aroglânt. ⁷ Dwylo [fydd] iddynt, ac ni theimlant: traed [fy] iddynt, ac ni cherddant: ni leifiant [ychwaith] ai gwddf.

⁴ עֲצֵבֵיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
⁵ פֶּה-לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא
יֵרְאוּ: ⁶ אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֶף לָהֶם
וְלֹא יִרְיַחוּן: ⁷ יְדֵיהֶם | וְלֹא יִמְשְׁוּן רַגְלֵיהֶם
וְלֹא יִהְלְכוּ לֹא-יִהְיוּ בְגָרוֹנִם:

10
תהלים
115:4-7

בהקשר הזה ראוי להזכיר את השימוש הוולשי ב-clywed כפועל חישה כללי, אינקלוסיבי, בדומה ל-sentire האיטלקי, שמכסה את התחום תפיסה בעזרת החושים השונים, חוץ מראיה. בחומש אין דוגמה ל-clywed מהסוג הזה, אבל בשאר התנ"ך יש, כמו שתוכלו לראות בנקודה 4 ב-§3.

2.2.2 שמיעה בהקשר משפטי

'שָׁמַע' במובן המשפטי, במשמעות של שקילה, הכרעה או קבלה של הכרעה מהאל, מתורגמת ב-gwzando. דוגמה 11 היא דוגמה מהסוג הזה; אחת מתוך חמש בקורפוס.

11

[דברים
1:16]

A'r amfer hwnnw y gozchymyn-
nais i'ch barnwŷl chwi gan ddy-
wedyd: gwzandewch [ddadleuon]
rhwng eich bzodyz, a bernwch gy-
fiawnder rhwng gŵz ai frawd, ac ai
eftron hefyd.

וְאַצְנֶה אֶת־שֹׁפְטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לְאמֹר
שְׁמַע בֵּין־אַחֵיכֶם וּשְׁפֹטֶתֶם אֶדְק בֵּין־אִישׁ
וּבֵין־אָחִיו וּבֵין גְּרוֹ:

הפרת־נדרים 2.2.3

נמשך.

פרק 30 בספר במדבר עוסק בהפרת נדרים של נשים. לא נכנס כאן לפרטים ההלכתיים, או לביקורת פמיניסטית, אבל העובדה הרלוונטית לענייננו היא התלות של היכולת להפר את הנדר בשאלה האם אביה או אישה של האשה שמעו, בפועל, את הנדר מבוטא בשפתייה. את השמיעה הזאת, החושית־אקוסטית, מתרגם מורגן ב־clywed בתשע הדוגמאות שבפרק, שדוגמה 12 היא אחת מהן.

12

[במדבר
30:13]

Ond os ei gŵz gan ddiddymmu ai
diddymma hwynt y dydd y clywo,
ni faif dim a ddaeth allan oi gwe-
fufau, oi haddunedau, ac o rywmedi-
gaeth ei henaid, ei gŵz ai diddym-
modd hwynt, ar Arglwydd a fadde
iddi.

וְאִם־הִפְרֹ יִפְר אִתָּם | אִישׁוֹהָ בְיוֹם שְׁמַעוֹ
כְּל־מוֹצֵא שְׁפִתֶיהָ לְנִדְרֶיהָ וּלְאִסֵּר נִפְשָׁהּ
לֹא יָקוּם אִישׁוֹהָ הַפְּרִים וְיִהְיֶה יִסְלַח־לָהּ:

פתרון־חלומות 2.2.4

ראינו, אם כן, תרגום ב־clywed ל'שמע' במובן החושי פר אקסלנס ברשימות החושים, וכן בסוגיה של שמיעה או אי־שמיעה של הצליל של הנדר המבוטא על־ידי אשה, ותרגום ב־gwzando במשמעות המורחבת, המטאפורית, של שמיעה במשפט.

נעבור עתה ל'שמיעה' של חלומות.

דוגמה 13 היא דוגמה פשוטה של שמיעה של חלום במשמעות של פענוח. כמו שלימדת, אריאל, בתהליך העבודה הבלשני יש להסתכל על הדוגמאות השונות כנעות בין שני קטבים: האחד הוא הליבה, כלומר הדוגמאות הברורות והפשוטות, שמהן צריך להתחיל; והשני הוא הפריפריה, כלומר הדוגמאות שדורשות עיון מעמיק יותר ועליהן מנסים להחיל את את התיאור ומשייפים אותו. אלו בעיקר

הדוגמאות שבפריפריה, לדעתי, שיכולות להיות מוארות באור חדש בעקבות הניתוח הבלשני. דוגמה 13, אם כך, נמצאת עמוק בליבה: הטקסט העוטף אותה מבאר באופן גלוי את פירושו של gw2ando כאן: 'תשמע הָלוֹם לַפְתָּר אֲתוֹ'. כאשר אנחנו מסתכלים על הדוגמה הזאת, ביחד עם עוד דוגמאות ברורות נוספות רבות שבהן אפשר לראות את הניגוד clywed:gw2ando האמור, נוכל ללמוד על הפירוש שנתן מורגן בתרגום דוגמה 14, שבפריפריה, בהחלה/הכלה: יוסף מבקש מאחיו לשמוע את החלום שלו, ב-gw2ando, כלומר לפתור, לפרש, אותו. אנחנו יכולים להבין את החידוש והדיוק הפרשני של מורגן כאן רק אחרי שראינו דוגמאות ברורות רבות מבחינת הקונטקסט, הקו־טקסט והמשמעות.

A Pharao a ddywedodd w2th Jofeph, b2euddwydiais freuddwyd, ac nid [oes] ai deonglo ef: ond myfi a glywais ddywedyd am danat ti, y gw2andewi freuddwyd iw ddeonglu.

וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יֹסֵף הָלוֹם חֲלֹמִי וּפְתָר אֵין אֲתוֹ וְאִנִּי שֹׁמְעֵתִי עַל־יָדְךָ לְאֹמַר תִּשְׁמַע הָלוֹם לַפְתָּר אֲתוֹ:

13
בראשית
41:15

O blegit dywedafe w2thynt, gw2andewch atolwg y b2euddwyd hwn, y2 hwn a frenddwydiais.

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמַעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלֹמִתִּי:

14
בראשית
37:6

חיוק נוסף, על דרך הניגוד, נוכל לראות מדוגמה 15, מספר שופטים, שם גרעון לא 'שומע' חלום במובן של שמיעה כפתרון, אלא שומע את תוכן החלום כסיפור ('אֶת־מִסְפַּר הַחֲלוֹם') ואת הפירוש שניתן לו ('וְאֶת־שְׁבָרוֹ'). שמיעה כזאת מתורגמת ב-clywed.

Pan glybu Gedeon adzoddiaid y b2euddwyd ai ddirnad, yna efe a ad-dolodd: ac a ddychwelodd i werffyll Ifrael, ac a ddywedodd, cyfodwch, canys rhoddodd y2 Arglwydd werffyll y Madaniaid yn eich llaw chwi.

וַיְהִי כִשְׁמַע גִּדְעוֹן אֶת־מִסְפַּר הַחֲלוֹם וְאֶת־שְׁבָרוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשָּׁב אֶל־מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר קוּמוּ כִּי־נִתְּן יְהוָה בְּיַדְכֶם אֶת־מַחֲנֶה מְדִין:

15
שופטים
7:15

נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע 2.2.5

לא בכדי בחרתי לכלול את המילים 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע' בכותרת של ההרצאה: הן נוגעות אולי בלב העיסוק שלנו כאן, היחס, המתח, שבין 'נַעֲשֶׂה' ו'נִשְׁמָע'. על שמות 24:7 (דוגמה 16 אצלנו) נכתבו תילי תילים של פרשנות ומדרשים. אחד הידועים והמרכזיים הוא זה שמובא כאן כמקור @, ממסכת שבת שבתלמוד

הבבלי: ההקדמה של 'נַעֲשֶׂה' ל'נִשְׁמַע' כאות לנכונותם של בני-ישראל לקבל את התורה.

בבלי שבת 88 ע"א:

VIII

[...] דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וכיון שחטאו ישראל ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום שנאמר [שמות 33:6] ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב [...] אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו דכתיב [תהלים 103:20] ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע¹ בקול דברו ברישא עושי והדר לשמוע א"ר חמא ברבי חנינא מ"ד [שיר השירים 2:3] כתפוח בעצי היער וגו' למה נמשלו ישראל לתפוח לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע [...]

לא ידוע לי אם מורגן הכיר את הספרות הפרשנית והמדרשית היהודית; מטופקני אם כן. אם הוא היה מתרגם לפיה, ודאי היה בוחר ב-clywed על פני gwzando: קודם נַעֲשֶׂה ואחר-כך נִשְׁמַע, באזניים. הוא לא נהג כך, ובבחירה שלו בתרגום ב-gwzando הוא למעשה מקביל את 'נִשְׁמַע' ל'נַעֲשֶׂה', באופן שדומה לתקבלות מקראית, כשתי דרכים להגיד את אותו הדבר: נציית.

(בהערת-אגב: בוולגטה הירונימוס מתרגם faciemus et erimus oboedientes (סליחה על המבטא שלי בלטינית...) — כלומר 'נעשה ונציית', או 'נעשה ונהיה צייתניים' — ובעקבותיו הולכים תרגומים אנגליים רבים, ישנים כחדשים, וגם התרגום הוולשי החדש מהמאה הקודמת.)

16

שמות
24:7

Ac efe a gymmerth lyfr y cyfammod, ac ai darllenodd lle y clywe y bobl, a dywedafant ni a wnawn, ac a wzandawn yz hyn oll a lefarodd yz Arglwydd.

וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע:

הקבלה כזאת של 'שמיעה' עם 'עשיה', ובמקרים רבים גם 'שמירה', נפוצה בחומש, וקיימות יותר מ-20 דוגמאות שבהן מורגן מקביל את gwzando עם gwneuthur 'לעשות' ו-cadw 'לשמור'.

אחת מהדוגמאות האלה, שלדעתי מדגימה באופן בהיר את הניגוד בין clywed ו-gwzando¹, היא דוגמה 17.

¹מתורגם, כמובן, ב-gwzando.

בדוגמה הזאת נוכל לראות שתי היקרויות של 'שִׁמְע' שמתורגמות באופן מובדל לזולשית: האחת ב־clywed והשניה ב־gwzando. ההקשר הוא מעמד הר סיני. העם מפקד מקולו של האל, ומבקש ממשה להיות מתווך עבורם: 'קָרַב אֲתָהּ וְשִׁמְעֵ אֶת כְּל־אֲשֶׁר יֹאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת | תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ'. בכך בעצם מצויין שהעם כבר ישמע את תוכן הדברים שידבר משה; באמרם 'וְשִׁמְעֵנוּ וְעֲשִׂינוּ' הם, לפי פירושו של מורגן בבחירתו ב־gwzando, לא מתכוונים להגיד שהם ישמעו באזניהם את מזה שמשה יעביר אליהם, אלא שהם יקבלו את הצווים האלהיים, כלומר 'ישמעו' אותם בלבם, או במילים אחרות: 'וְעֲשִׂינוּ'.

Neffa di a chlyw 'r hyn oll a ddy-wed y2 Arglywydd ein Duw, a llefara di w2thym ni y2 hyn oll a lefaro 'r Arglywydd ein Duw w2thit ti: ac nyny a w2zandawn, ac a wnawn [hynny.]

קָרַב אֲתָהּ וְשִׁמְעֵ אֶת כְּל־אֲשֶׁר יֹאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת | תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֶת כְּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֱלִידְ וְשִׁמְעֵנוּ וְעֲשִׂינוּ:

17
דברים
5:24

יש עוד הרבה דוגמאות, עובדות וממצאים מעניינים, אבל, הזמן קצר.

3 כיווני מחקר נוספים

בתמסיר תוכלו לראות, בסעיף 3, נקודות שאני חושב שראויות למחקר נוסף, בסדר די אקראי. חלקן, כמו נקודה 2, בעלות עניין בלשני כללי, וחלקן ספציפיות לטקסט ולשפה. אשמח מאוד לדון בהן איתכם ולשמוע מכם רעיונות והערות; עכשיו בזמן שנותר, או בשיחה בהזדמנות.

1. הרחבה של המחקר לחושים נוספים מתבקשת. במיוחד מעניין 'רָאָה', מכמה סיבות:

- זהו פועל נפוץ מאוד, בדומה ל'שִׁמְע' — 1299 מופעים בתנ"ך; ל'שִׁמְע' 1159 מופעים — כך שאפשר, כמו במקרה של 'שִׁמְע', להוציא מסקנות ברורות, להתבונן באופני התרגום בסביבות שונות ולבחון את הדיוקים והפרשנויות של המתרגם.
- נראה שיש גם כאן שני אופנים עיקריים לתרגום: בלקסימה gweled ובלקסימה edrych. יש לתאר את הניגוד ביניהם.
- את הניגוד gweled:edrych צריך עוד לפענח, אבל אם סוג הניגוד הוא כמו זה של clywed:gwzando, מדובר בשלם הגדול הגדול מסך חלקיו: הבחנה סמנטית משותפת שמתווה ניגוד של 'חושי' (gweled, clywed?) מול 'יותר מחושי / מטאפורי' (edrych, gwzando?). רמו לאפיין gweled כראיה חושית (המקבילה של clywed) אפשר לראות בשימוש הבלעדי בו ברשימות החושים.

לשאלת 'מהו חוש?', 'מה נחשב חוש?': אי אפשר לדעת, א פרירי, מהי החלוקה הסמנטית-קוגניטיבית המקראית או זו הוולשית. נוכל להשתמש ברשימות-החושים כדי לדעת מהם החושים שבהם עלינו לעסוק ומהו הלקסימות העבריות אותן נבחן.

2. ראינו בהרצאה מקרים שבהם התחביר מכתוב לקסימה אחת מבין הצמד gw2ando ו־ clywed. מעניין לראות שגם במקרים האלה, של מניעת בחירה, עדיין הסמנטיקה מתאימה; כלומר, עדיין clywed (גם במקומות שבהם הוא מחוייב) משמש במשמעות קרובה לזו שהוא משמש כשהוא בניגוד, וכך גם gw2ando. **האם יש משמעות** (בשונה מ'ערך', שהוא סטרוקטורלי-ניגודי גרידא) **גם מחוץ למערכות של ניגודים**, מחוץ לפרדיגמה? אמנם 'אין ניגוד — אין ערך', אך האמנם 'אין ניגוד — אין משמעות'? אלו שאלות שנוגעות ללב-לבה של הבלשנות הסטרוקטורלית, ודורשות ליבון וחידוד. לפי תפיסתנו, את הליבון והחידוד יש לעשות תוך כדי דיאלוג מתמיד עם ריאליה בלשנית; כלומר, באופן שאינו תיאורטי-אבסטרקטי לחלוטין, ואינו מנותק מעובדות לשוניות קונקרטיות בשפות קונקרטיות. התיאוריה מאפשרת לנו להבין טוב יותר טקסטים; אך פיתוחה של התיאוריה לא יכול להעשות במנותק מהטקסטים ומהשאלות, הבעיות והתשובות שהם מספקים. כמו בכל מדע, גם כאן יש תהליך איטרטיבי הדדי של דיוק התיאור והרחבתו מול העובדות במציאות.

3. השוואה עם **תרגומים נוספים**: תרגומים וולשיים נוספים (השוואה מקיפה עם המהדורה המחודשת מ־1620, וכן עם התרגום החדש מ־1988/2004), תרגומים קלטיים נוספים ותרגומים אחרים. האם יש תרגומים נוספים בהם 'שָׁמַע' מתורגם באופן דומה מבחינה מערכתית? מה ניתן ללמוד גם מהדומה ומהשונה, בבחירות ספציפיות, על הפרשנות של המתרגמים את הטקסט? בנוסף, השוואה מעמיקה עם התרגומים ששימשו את מורגן בנוסף למקור העברי (תרגום-השבעים והוולגטה — בוודאי; אילו תרגומים אחרים שימשו אותו ובאיזו מידה?) יכולה להאיר אור נוסף על עבודתו.

4. הבחירה בצמצום הקורפוס לחומש היא בחירה פרקטית, שאינה אופטימלית לתיאור בלשני (החיתוך הוא שרירותי, ויתכן שהדוגמאות שנמצאות מחוץ לתחום שנבחר יבהירו נקודות שונות ויעלו שאלות חדשות). לכן, עבור מחקר מקיף יותר דרושה **הרחבה לתנ"ך כולו**. מדובר בהיקף גדול של דוגמאות: אם ניקח את 'שָׁמַע' ו'רָאָה', הרי שמדובר ב־2458 דוגמאות. ודאי שלהיקף כזה של חומר דרוש אופן סידור וארגון מיוחד.

הרחבה של הקורפוס תגלה גם מקרים מסוג מעניין, שנעדר מהחומש, ובהם clywed מכסה **תחום רחב יותר של תפישה חושית**, בדומה ל-sentire האיטלקי. נתבונן בחלק הרלוונטי מהערך clywed במילון הוולשי הגדול, ה־Geiriadur Prifysgol Cymru:

Canfod neu dderbyn תלפוש או לקלוט רשמים דרך
 argraffiadau drwy'r החושים (מלבד ראייה); לחוש;
 synhwyrâu (ag eithrio'r להריח (הש' באירית תיכונה
 golwg); teimlo; arogleuo :[...], atcluinti a boludh
 (cf. Gwydd. C. *atcluinti a לטעום [...]*
boludh, RC xvi. 54); blasu;
to feel; smell; taste.

המילון גם נותן דוגמה מסוג זה מהתנ"ך, תהלים 58:9, בה מתרגם פועל
 אחר מ'שמע':

Cythzbylied ef megis בְּטָרִם יִבְיִנוּ סִירְתִּיכֶם אָטֹד
 [mewn] llied, fel [peth] כְּמוֹתֵי כְּמוֹתֵי הָרוֹן יִשְׁעָרְנוּ:
 amrwd cynn i'ch crochanau
 glywed gwzêš y mieri.

5. להרחיב את ישום שיטת העבודה שהשתמשנו בה לפעלים נוספים ולישויות
 לשוניות נוספות, כולל גרמימות. לי נראה מעניין במיוחד הגוף השני. בוולשית
 קיימת הבחנה שדומה ל-tu:vu בצרפתית (ti:chi, ובשלבי לשון מסויימים
 ובסוגי טקסט מסויימים גם chdi). בעברית מקראית לא קיימת הבחנה כזאת, כך
 שבעזרת בחינה שיטתית של האופנים שבהם בוחר המתרגם לתרגם את הגוף
 השני, נוכל למפות (מחלקות של) היררכיה חברתית בין הדמויות השונות: מי
 מדבר למי ב-ti ובאילו סיטואציות, ומי ב-chi ומתי.
 בהערת-אגב: עוד רחוק מאוד היום, לדעתי, שבו נראה הבחנה כזאת ממומשת
 בתרגום ממוחשב, אם אי פעם הוא יבוא, שכן היא דורשת הבנה מעמיקה של
 מבנים חברתיים אנושיים.

6. פריס מורגן כותב:

MORGAN, Prys, *Beibl i Gymru*, (Gwasg Cambria / Pwyllgor
 Dathlu Pedwarcanmlwyddiant Cyfieithu'r Beibl, 1988), URL:
http://www.llgc.org.uk/big/index_c.htm:

Y mae copi o Feibl Hebraeg yn perthyn i William Morgan wedi goroesi. Bu ym meddiant Arglwyddes Llanofor ac y mae heddiw yn un o drysorau Llyfrgell Genedlaethol Cymru yn Aberystwyth. Gellir gweld ar ymylon y ddalen nodiadau manwl William Morgan ar ystyron geiriau Hebraeg.

עותק של התנ"ך העברי, שהיה שייך לויליאם מורגן, שרד. הוא היה ברשותה של ליידו לאנובר, וכיום הוא אחד מאוצרותיה של הספרייה הלאומית הוולשית באברסטווית. אפשר לראות בשולי הדפים הערות דקדקניות מאת ויליאם מורגן על פירושן של מילים עבריות.

תצלום אחד מהספר מופיע שם, באופן מטושטש מכדי שיהיה אפשר לקרוא אותו.

הבנה שלמה יותר של היחס בין הטקסט העברי לבין הטקסט הוולשי מחייבת ידיעה ברורה של זהות הטקסט העברי ששימש את מורגן. מחקר שלם על התנ"ך הוולשי יחייב עיון בעותק המדובר. בנוסף, קריאה של ההערות תוכל להוות תרומה שאין שניה לה ליכולת להבין את אופן התרגום, שכן היא תיתן הצצה לתהליך התרגום עצמו ולסוגיות שהעסיקו את מורגן. ככל הידוע לי, אין מהדורת פקסימיליה לעותק, וגם אין התייחסות מפורטת לתוכן של ההערות בספרים (אם כי, לצערי, ספרים רבים לא נמצאים בספרייה אצלנו, אלא בספריות בוויילס). אני גם בספק עד כמה קל יהיה לשכנע את הספרייה באברסטווית לאפשר עיון בעותק השמור.

7. בטקסט הוולשי **תוספות משל מורגן** מצויינות בסוגריים רבועים. בדיקה שתתאר באופן שיטתי מה (ואיך) נוסף ומה ונגרע בטקסט הוולשי היא בעיני נושא מעניין: נראה שבחלק מהמקומות מדובר בביאור, בחלקם מדובר בהשפעה של תרגומים אחרים, ובחלקם התוספת היא תוצאה של הממשק בין העברית והוולשית וההבדלים המבניים בין שתי השפות. הנקודה האחרונה מעניינת בהקשר של המילוליות שבתרגום כתב־הקודש: נשאלת השאלה מה מורגן ראה כמתאים לשינוי והתאמה בלי ציון בסוגריים ומה הוא ראה כצריך בסיומן. בהקשר זה ר' קידושין 49 ע"א בתלמוד הבבלי:

ר' יהודה אומר המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי והמוסיף עליו הרי זה מחרף ומגדף

מבחינת האינטגרציה הלשונית של הטקסט המוסף בתוך הסוגריים, ראייה פנימית לרמת האינטגרציה הגבוהה אפשר לראות בכך שכאשר הרכיבים הדקדוקיים שבסוגריים מצריכים מוטציה במילים שאחריהם, המוטציות אכן

מופיעות בטקסט שמחוץ לסוגריים. כלומר, רמת היונקטורה של המוטציות גבוהה מהדלימיטציה של הסוגריים.

4 סיכום

אני מקווה שהצלחתי במשימה שהצבתי לעצמי בהתחלה, **לשכנע אתכם בשני דברים:**

- האחד, **שהקריאה של מורגן את הטקסט היא מעניינת**, מעודנת וקפדנית,
- והשני, **שבחינה משווה של הטקסט המקורי והמתורגם בדרך פורמלית יכולה לגלות בדיוק את הדקויות והתובנות האלה.**

מה שלדעתי מעניין וחשוב, והייתי שמח אם זה **מה שתקחו איתכם מההרצאה הזאת**, הוא היופי של מה שיכול מתרגם וירטואוז לעשות עם פרדיגמה דו־איברית, עם האמצעים הכי מינימליים והכי נוקשים. לפי דעתי תת־מערכות כאלה, שהקורא הוולשי יודע להבין גם אם לא באופן מודע, הן חלק גדול ממה שעושה את התרגום של מורגן ליפה כל־כך, ומעניין כל־כך.

תודה רבה!

🔄 בבקשה מחזרו את התמסיר הזה. עותק דיגיטלי תוכלו למצוא ב:

<http://digitalwords.net/handouts/2012-05-29.pdf> (תמסיר)

<http://digitalwords.net/handouts/2012-05-29t.pdf> (תמסיר + טקסט)

אשמח לשמוע מכם רעיונות, הערות ושאלות. תוכלו ליצור איתי קשר דרך:

<http://me.digitalwords.net/>

